

חבל נחלתו

קטניות ובין ירקות ובין זרעים אינן מה"ת, למאי שצדדנו לפרש, אבל למאי דפירש מרן ז"ל כל ירק הוי מה"ת, ויש מקום לומר דגם כל קטניות הוי מה"ת כיון דמידגן ופול המצרי דוקא אימעט וצ"ע. ולענין איסור דרבנן נראה דראוי להחמיר כדעת הראב"ד הר"ש והר"ן דכולהו אסירי ולא הותר רק דבר שאין כיו"ב מקיימין. ומיהו כיון דדעת התו' דלמאי דקיי"ל כר' יאשיה בלא מפולת יד לעולם מותר ובמין אחד גם דעת הר"ן כן, ונהי דבתבואה מחמירין אבל באלו שחן דרבנן יש מקום להקל כדעת התוס' דבמין אחד או בלא מפולת יד מותר לזרען ואין מקדשין אבל אחר דסתם בשו"ע כדעת הר"מ כבר קבלנו עלינו להחמיר ומיהו בזרעים יש מקום להקל ממ"נ דלדעת הר"מ אין בהן איסור כלל ולדעת התו' מותר במין אחד, ולפ"ז מותר לזרוע קטניות בכרם וצ"ע.

עולה מדבריו שעכ"פ חמשת מיני דגן אוסרים בכרם ומקדשים.

כאחד חייב משום כלאי זרעים, ואינו חייב משום כלאי הכרם עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד.

המדובר בכלאי זרעים ור' יהודה מפרש את איסור כלאי זרעים כר' יאשיה בכלאי הכרם שהן הכרם והן השדה צריכים להיות קרויים כרם ושדה כדי שיעבור עליו בזריעת שני מינים שהם כלאים ביניהם וכלאים עם הגדל בשדה. ולכן אם זורע שני חיטין ושעורה אחת או חיטה ושעורה וכוסמת יחדיו עובר בכלאי זרעים. משמע שהכוסמת היא כלאים עם חיטה ושעורה והיא נותנת לזריעה זו דין כלאים. ונראה שה"ה לכלאי הכרם שלפי ר' יאשיה ולר' יהודה צריך שיהיה כלאי זרעים וכלאי הכרם במפולת יד ולכן אף כוסמת עם חיטה או עם שעורה וחרצן אסורים בזריעה ומקדשים בכרם.

וכך כתב החזו"א (כלאים סי' א אות יג):
"נקטינן לדינא דחמשת מיני דגן וקנבוס ולוף הוי כלאים בכרם מה"ת לכו"ע, והשאר בין

סימן לט

ספיחים היוצרים כלאי זרעים

לעישוב, הוא הורה להשאיר את הדגניים (דגני הבר, חיטה ושעורה) ולעקור את שאר העשבים. האם הוא עובר בכך בכלאי זרעים?

תשובה

א. זריעת תבואה שאינה כלאים בין הזיתים מותרת, וראיה ברורה מהמשנה בפאה (פ"ג מ"א): "מלבנות התבואה שבין הזיתים בש"א פאה מכל אחת ואחת בית

שאלה

בכרם זיתים גדלו עשבים, חלקם דגני בר וחיטה ושעורה (תרבותיים) בין העצים, החיטה והשעורה הם ספיחים כתוצאה מזריעות לפני נטיעת הזיתים. יחד עם הספיחים הללו גדלו עוד עשבים שוטים. למגדל הזיתים התברר שדוקא בדגניים גדלות חיפושיות המסייעות לגידול הזיתים ע"י אכילת זחלי עש-יסמין המזיק לזיתים ואכילת כנימות. בהוראות שלו

הכלאים לצורך אדם אלא לצורך החיפושיות הגדלות בהם. אולם נראה שכיון שהתבואה מתאימה למאכל אדם אע"פ שבפועל במקרה זה אינו מקיים לצורך אדם הדבר אסור. כן ניתן ללמוד מדברי הרמב"ם (הל' כלאים פ"א ה"ד): "אין אסור משום כלאי זרעים אלא הזרעים הראויין למאכל אדם, אבל עשבים המרים וכיוצא בהן מן העיקרין שאינן ראויין אלא לרפואה וכיוצא בהן אין בהן משום כלאי זרעים".

אמנם הראי"ה קוק זצ"ל בחידושו (על הלכה זו, נדפסו בספר חוקות הארץ) דן האם מאכל אדם שהתקלקל הרבה אם הולכים בו אחר המין ואסור, או אחר הפרט וכיון שהוא אינו ראוי לאכילת אדם מותר לזרעו, אולם נשאר בצ"ע, ולכן נראה שלמעשה אסור לקיים את הכלאים.

ד. ועדיין צריך לדון, הלא הוא אינו מקיים זאת לשם כלאים, ולשם צרכו בגידול החיפושיות הוא אינו נזקק דוקא לשני המינים שהם כלאים זב"ז, אלא די בחיטים או בשעורים וממילא הניכוש לא היה לשם קיום הכלאים אלא לשם קיום כל מין בפ"ע. נמצא שהוא אינו רוצה בכלאים ודי לו באחד מהם, אבל לא בתערובת עצמה. נמצא שהוא אינו צריך את הכלאים ומקיים מצד צורך אחד.

וסברא דומה כתב הפנ"י לגבי מצוה הבאה בעבירה (סוכה ל ע"א) וז"ל: "ולולי דברי התוספות היה נראה לי לפרש בענין אחר דודאי שפיר מצי סבר שמואל מצוה הבאה בעבירה אפילו בדרבנן אלא שסובר דלא שייך מצוה הבאה בעבירה אלא היכא דאי אפשר לעשות המצוה אם לא ע"י העבירה דכה"ג כתבו התוס' לעיל בשמעתין

הלל אומרים מאחד על הכל ומודים שאם היו ראשי שורות מעורבין שהוא נותן פאה מאחד על הכל". הא קמן שאין בכך בעיה של כלאים עם האילן. וכל השאלה היא לגבי כלאי זרעים.

ב. חיטים ושעורים הם כלאים זה בזה (כלאים פ"א מ"א) וא"כ לכאורה הוא מקיים כלאים. ואמנם הוא לא זרעם אלא הם עלו מאליהם, אולם ניחא ליה בכלאים. כמו"כ בהוראות לפועלים לגבי העישוב בין הזיתים הוא הורה לפועלים שלא יעקרו את החיטים והשעורים ובכך יש מקיים בידיים.

כך כתב הרמב"ם (כלאים פ"א ה"ב): "ואחד הזורע או המנכש או המזפחה... הרי זה לוקה". ולפי הרמב"ם חייב משום זרע. ויש ראשונים (תוס' תלמידי ר"פ במכות כא ע"ב ד"ה אי; ראב"ד ע"ז סד ע"א - ה"ד בחוקות הארץ ח"א עמ' 35 הערה 6) שחלקו וסברו שעל ניכוש כלאים אינו עובר משום זרע ואינו חייב מלקות אבל עובר באיסור דרבנן.

ובטורי אבן (מגילה יג ע"ב) כתב: "ולמאי דפי' מקיים לרבנן אפילו ע"י מעשה ליכא איסורא כלל ודלא כהאי ירושלמי ולר"ע מקיים ע"י מעשה אסור ולוקין עליו ושלא ע"י מעשה נהי דאין לוקין עליו איסור תורה מיהא איכא ודלא כפי' התוס', וכן הני מתני' דאוסר במקיים בכלאים ר"ע היא ואפי' בשלא ע"י מעשה מה"ת אסור מיהת לקיים".

אולם נראה שדעתו לא התקבלה להלכה. נראה על כן שבין לרמב"ם ובין לראשונים החולקים אסור לקיים את הכלאים לפחות מדרבנן, וצריך לעקור אחד מהם או את שניהם. ג. וניתן לטעון שהוא אינו מקיים את

חבל נחלתו

והתבואה של אחד וכסבור שעל שניהם לגדור, אם לא אמרו לו לגדור ונתיאש לא קדש ואע"פ שהוסיף במאתים".

וכאן אלו כלאי זרעים הקלים יותר מכלאי הכרם. וא"כ כיון שאינו רוצה בקיום הכלאים יש מקום לומר שפטור מלמעט עד פחות מאחד מעשרים וארבעה. וכן בקרית ספר (הל' כלאים פ"ב) כתב לגבי כלאי זרעים שרק אם רוצה בקיומם נחשב למקיים כלאים כשעלו מאליהם: "ואם לא זרע כלאים אלא שעלה מאיליו אפי' אחד מכ"ד לא מיחייב מן התורה לעקור כיון דלא זרע אלא מין אחד אלא אם כן רצה בקיומן דהא ילפינן לה למקיים כלאים כדכתיב כלאים שדך לא כדלעיל פרק א'". ובמקרה דנן לא זרע אף אחד מהמינים האסורים אלא שניהם ספיחים, אולם אפשר שעובר מדרבנן עפ"י המב"ט. וכך כתב בערוך השולחן (יו"ד סי' צט סמ"ד): "ועוד נראה לענ"ד דבכלאי זרעים לאו מטעם ביטול אתינן עלה שהרי מוכח במס' כלאים [פ"ח] דאיסור כלאי זרעים אינו אלא בדניחא ליה שהרי שנינו שם הרואה ירק בתוך כרמו ואמר כשאגיע שם אלקטנו מותר לכשאחזור שם אלקטנו אסור הרי מפורש דכשהוא אינו רוצה בקיומו אין כאן איסור כלאים [תוס' ב"ק ק' ב ד"ה נתייאש] והטעם הוא משום דכתיב לא תזרע כרמך כלאים משמע זריעה דניחא ליה [שם] אבל בכלאי בגדים כתיב לא תלבש שעטנו ולא כתיב לא תעשה שעטנו משמע להדיא דאין חילוק בין ניחא ליה ללא ניחא ליה".

ה. ואחר בירור נוסף עם מגדל הזיתים התברר הדבר הבא: רוב הדגנים שגדלו הם דגני בר שאינם חיטה או שעורה. החיטה

אלא דשמואל מיקל יותר דבגזלן גופא נמי לא שייך מצוה הבאה בעבירה אלא היכא שצריך לכיין לקנות הלולב והיינו ביו"ט ראשון כיון דשאל פסול א"כ על כרחך אי אפשר לו לצאת בשל חבירו אם לא שנתכין לקנותו מש"ה הרי מצוה הבאה בעבירה, משא"כ ביו"ט שני מתוך שיוצא בשאלו וא"כ הרי אין צריך לכיין לשם קנייה דאפילו אם היה נוטלה על מנת להחזיר לאלתר יוצא וא"כ אין המצוה באה ע"י עבירה שמתכין לקנותה מש"ה קאמר דיוצא נמי בגזול".

וא"כ ה"ה כאן הוא אינו מכיין לקיום הכלאים, אלא לקיום הצמחים גופם ולגביו אין זה משנה אם היה רק אחד מהמינים לבדו.

ובכלאים עובר רק אם רוצה בקיום הכלאים, כאמור בדברי הרמב"ן (חי' ב"ב ב ע"א): "אומר לו גדר. פירשו רבותינו הצרפתיים ז"ל שאומרים לו גדר ואם לא אמרו לו גדר לא קדש אע"פ שלא היה בדעתו לגדרה, וכן פירשו נתיאש הימנה ולא גדרה שאם אמרו לו לגדר ולא שמע להם ונתיאש הימנה הרי זה קדש, אבל אם לא נתיאש הימנה אלא היה בדעתו לגדרה ולא הספיק עד שהוסיף במאתים לא קדש, שאין זרע מאליו נאסר בתוספת אלא ברוצה בקיומו, דתנן במסכת כלאים (פ"ה מ"ז) הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנו מותר, כשאחזור אלקטנו אם הוסיף במאתים אסור, ושנינו עוד (פ"ז מ"ז) הרוח שעלעלה את הגפנים על גבי התבואה יגדור מיד אם אירעו אונס מותר, הא למדת שאין זרע מאיליו ובא נאסר בתוספת אלא ברוצה בקיומו או במתיאש, וזה שאין הגפנים

הן משום שאינו מתכוין לגידול כלאים והן משום שרובא דרובא הם דגני בר, ואך מיעוט הוא ספחים.

וכן נראה מדברי ערוך השולחן (יו"ד סי' רצ"ד סי"ח): "בד"א בזמן שיש מקום לחשד אבל בזמן שהדברים מראים שאין זה מדעתו של בעל השדה אלא מאליהם עלו אין מחייבין אותו למעט והיינו דברים שמקלקלים את התבואה כיצד: ...וכן מקום הגרנות שעלו בה מינין הרבה מפני שבשם נשארו גרעינים מכל המינים, אין מחייבין אותו לעקור ואין כאן משום מקיים כלאים שהדבר ידוע שאינו רוצה שיצמח צמח במקום הגרנות שזהו הפסד להגורן, אמנם אם הסיר מקצתן אומרים לו עקור הכל ותניח רק מין אחד דאל"כ נראה כמגלה דעתו שרוצה בקיום השאר והוי כמקיים כלאים".

וכאן, אע"פ שגילה דעתו ברצונו לקיים את הדגניים, הרי רובם המוחלט הם דגני בר, ואף שנשארו בתוכם חיטה ושעורה כספחים משנים עברו, הרי בעקירת שאר העשבים לא גילה דעתו שצריך את הכלאים בדוקא אלא שצריך את כלל העשבים שהשאר, ובעיקר את דגני הבר.

מסקנה

יכול להניח את העשבים שהם דגני בר ובתוכם חיטה ושעורה ואי"צ לעקור אותם.

היא מיעוט והשעורה מיעוט שבמיעוט. והוא הורה לפועלים לתלוש עשבים שאינם דגניים.

ונראה שמצב זה מיקל ופוטרו מעקירת השעורה או החיטה. וזאת משום שהדגנים שגדלו מתאימים רק לבהמה. ועל כן הם מצטרפים עם השעורה לבטל את החיטה, ומצטרפים עם החיטה לבטל את השעורה, שהרי הם בעצמם אינם כלאים לא בזה ולא בזה. ובצירוף מה שאמרנו שהוא בעצם אינו צריך בקיום הכלאים אלא די לו במין החיטה בפנ"ע או בשעורה בפני עצמה נמצא שאינו עובר אף באיסור דרבנן של קיום כלאים.

ו. ולכאורה ניתן להקשות מדברי הרמב"ם (הל' כלאים פ"ב ה"י) הכותב: "...וכן מקום הגרנות שעלו בה מינין הרבה אין מחייבין אותו לעקור, שהרי הדבר ידוע שאינו רוצה שיצמח צמח במקום הגרנות, ואם הסיר מקצתן אומרים לו עקור הכל חוץ ממין אחד שהרי גילה דעתו שרוצה בקיום השאר".

ואף במקרה שלפנינו הוא עקר ע"י פועליו עשבים אחרים, והשאר את הדגניים וביניהם את החיטה והשעורה היוצרים כלאים על ידם. ובכך הראה לכאורה שחשובים לו הכלאים וא"כ לכאורה אף כאן צריך לחייבו לעקור את החיטה או את השעורה. ונראה שבצירוף שני הטעמים לעיל פטור מעקירת הכלאים.